

روش‌شناسی تحقیق کیفی در پرستاری: تحلیل گفتمان

علی ایمانزاده^۱

مقاله مروری

چکیده

مقدمه: یکی از روش‌های نوظهور کیفی در روش‌شناسی پژوهش، روش تحلیل گفتمان است. این روش یکی از روش‌های غیر واکنشی و غیر مداخله‌ای می‌باشد که به دنبال تحلیل و مشاهده و بررسی اسناد و متون از قبل ثبت و ضبط شده است. هدف از انجام مطالعه حاضر، تبیین روش تحلیل گفتمان و کاربرد آن در پرستاری بود.

روش: از طریق جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی متنوع و متعدد مانند Ovid, Medline, Google Scholar, ProQuest, ScienceDirect, Social Sciences Index و SID و منابع داخلی و خارجی و بین‌المللی دیگر با استفاده از کلید واژه‌های «تحلیل گفتمان و تحلیل گفتمان در پرستاری»، مقالات و کتاب‌های مرتبط شناسایی و استخراج گردید. ضمن بررسی و تبیین این روش، کاربردهای آن در پرستاری استنتاج شد.

یافته‌ها: تحلیل گفتمان یکی از روش‌های کیفی غیر مداخله‌ای جهت تحلیل و مشاهده اسناد و متون از قبل ثبت و ضبط شده و تحلیل معانی آشکار و پنهان یک متن به منظور به اشتراک گذاشتن تجربیات و افکار انسانی است. تحلیل گفتمان نوعی روش‌شناسی مفید و کیفی و مولد می‌باشد، اما در تحقیقات پرستاری به اندازه کافی استفاده نشده است.

نتیجه‌گیری: تحلیل گفتمان می‌تواند نقش بسزایی در تولید دانش جدید، تحلیل و روشن‌سازی مفاهیم و نظریه‌های مناقشه برانگیز پرستاری، تحلیل ارتباطات صحیح بین پرستار و بیمار و تحلیل هویت حرفه‌ای پرستاری ایفا نماید.

کلید واژه‌ها: تحقیق کیفی، پرستاری، تحلیل گفتمان

ارجاع: ایمانزاده علی. روش‌شناسی تحقیق کیفی در پرستاری: تحلیل گفتمان. مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت ۱۳۹۵؛ ۵ (۳): ۳۱۳-۳۰۵.

تاریخ پذیرش: ۹۴/۱۰/۵

تاریخ دریافت: ۹۴/۸/۱۱

مقدمه

با رشد و گسترش علم و ظهور رویکردها و پارادایم‌های علمی و فلسفی جدید، تغییراتی اساسی در پژوهش و روش‌های آن حاصل شده است. تغییر پارادایم‌های علمی و فلسفی، همیشه تغییر پارادایم‌های پژوهشی را به دنبال داشته است. اثبات‌گرایی با تأکید بر برتری و تقدم مشاهده بر نظریه، نفی تأثیرگذاری گزاره‌های متافیزیکی در رشد گزاره‌های علمی و بی‌معنایی گزاره‌های متافیزیکی، روش‌های پژوهش کمی را در علم رشد دادند. با افول اثبات‌گرایی و ظهور پسااثبات‌گرایی، انفکاک بین حوزه‌های ذکر شده توسط اثبات‌گرایان به چالش کشیده شد و بر درهم تنیدگی بین مشاهده و نظریه، علم و ارزش، علم و متافیزیک و رشد پارادایمی علم تأکید گردید (۱). با ظهور پسااثبات‌گرایی، پژوهش‌های کمی جای خود را به پژوهش‌های کیفی و آمیخته دادند. یکی از مطرح‌ترین روش‌های پژوهش کیفی که در حوزه علوم انسانی از جایگاه قابل توجهی برخوردار است، روش تحلیل گفتمان می‌باشد. این روش بر خلاف عدم اجماع نظر درباره مفهوم، فرایندها و مراحل اجرای آن، یکی از روش‌های کیفی مطرح در بیشتر حوزه‌های علمی به خصوص علوم مراقبتی و پرستاری است (۲).

روش تحلیل گفتمان از جمله روش‌های اصلی مشاهده اسنادی است که با به کارگیری آن، متون نوشتاری و شفاهی موجود مورد تحلیل و ارزیابی قرار می‌گیرد. در این روش، پژوهشگر به بازشناسی و واکاوی دستاوردهای اندیشه‌ای انسان‌ها که بیشتر از جنس اسناد و مدارک نوشتاری و شفاهی است، می‌پردازد. بدین ترتیب، تحلیل گفتمان هم روشی برای تحلیل کیفی داده‌ها و هم روش مشاهده اسناد می‌باشد، اما به جای مشاهده مستقیم رفتار مردم یا پرسش در مورد آن، به ارتباطاتی که آنان به وجود آورده‌اند و پیام‌هایی که ایجاد و مبادله کرده‌اند، توجه می‌نماید و آن را مورد تتبع و تحلیل قرار می‌دهد (۳). از منظر زبان‌شناسان، تحلیل گفتمان تحلیل متون نوشتاری و گفتاری برای تفسیر شیوه عملکرد زبان در بافت معین (۴) و مجموعه‌ای از روش‌ها و نظریات برای بررسی زبان روزمره و زبان مورد استفاده در بافت‌های

اجتماعی است. همچنین، مسیرهایی برای مطالعه معانی، شیوه‌ای برای بررسی گفتگوهای پیشین و پیش‌رو که عمل اجتماعی را می‌سازند و نیز الگوهایی که فرهنگ را شکل می‌دهند، می‌باشد (۵). با ورود مکاتب فلسفی جدید مانند پست مدرنیسم، پسا ساختارگرایی، هرمنیوتیک و نظریه‌های انتقادی در تئوری‌های پرستاری، جایگاه تحلیل گفتمان بیش از پیش در پرستاری برجسته شده است (۶). مفاهیم قدرت و اقتدار، مراقبت، کیفیت مراقبت، اخلاق مراقبت و تئوری‌های پرستاری، از جمله موضوعاتی هستند که می‌توان آن‌ها را با روش تحلیل گفتمان مورد بررسی و مطالعه قرار داد (۷).

هدف از انجام پژوهش حاضر، بررسی و تبیین تحلیل گفتمان به عنوان یک روش پژوهش کیفی و کاربرد و جایگاه آن در پرستاری بود. انجام این امر می‌تواند حداقل مبنای نظری برای دانشجویان و پژوهشگران حوزه‌های مراقبتی و به ویژه پرستاری فراهم نماید.

روش

در این مطالعه مروری-تحلیلی، با استفاده از عباراتی مانند Discourse analysis in nursing و Discourse analysis در پایگاه‌های اطلاعاتی متنوع و متعدد مانند Ovid، Medline، ScienceDirect، ProQuest، Google Scholar و Social Sciences Index و SID و منابع اطلاعاتی دیگر، ضمن بهره‌گیری از منابع داخلی و خارجی معتبر همچون مجلات بین‌المللی، مقالات مرتبط شناسایی و استخراج شد. از کل منابع شناسایی شده و جستجوهای دقیق با توجه به جدید بودن موضوع، ۳۹ مقاله و کتاب شناسایی و مورد استفاده قرار گرفت.

یافته‌ها

تعریف تحلیل گفتمان و ریشه‌های آن

مطالعه و بررسی در باب تحلیل گفتمان و مبانی آن نشان می‌دهد که تعریف واحدی از این مفهوم ارایه نشده است. Fairclough تحلیل گفتمان را مجموعه منظم سه عنصر «کردار اجتماعی، کردار گفتمانی و تحلیل متن» عنوان

تحلیل گفتمان فراتر از دیدگاه Harold Lasswell درباره تحلیل فرستنده، تحلیل پیام، تحلیل وسیله و تحلیل گیرنده است. این نوع نگاه به تحلیل گفتمان، نگاهی کاهش‌گرایانه است و گفتمان را در سطح یک پیام کاهش می‌دهد (۱۵).

در دیدگاه Michel Foucault که می‌توان او را بنیانگذار واقعی تحلیل گفتمان شمرد، تأکید بر این است که رابطه‌ای تعاملی بین متن (Text) و زمینه (Context) وجود دارد. همچنین، به وجود رابطه تعاملی دیالکتیکی بین «گفتمان»، قدرت، معرفت و حقیقت» تأکید گردید. مهم‌ترین دستاورد او را می‌توان تحلیل روابط قدرت و معرفت دانست (۱۶). پژوهشی به این نتیجه دست یافت که واقعیت از طریق گفتمان شکل می‌گیرد (۱۷). تحلیل بر پایه گفتمان در اواخر دهه ۱۹۷۰ به عنوان یکی از بحث‌های فلسفی هرمنیوتیک وارد مباحث پژوهشی شد و بر نقش ساختارهای زبان در جامعه تأکید نمود. به نظر Wertz و همکاران، نه ذهنیت مؤلف و نه ذهنیت خواننده، هیچ کدام مرجعیتی برای فهم افق معنایی متن ندارد و معنای واقعی متن نه از آن مؤلف و نه از آن مفسر است، بلکه حاصل پیوند بین این دو و حاصل یک گفتمان می‌باشد (۱۸). بر اساس نظریه Alba-Juez، تحلیل گفتمان یکی از حوزه‌های علمی نوظهور است که در بطن زبان‌شناسی به وجود آمده است (۱۹).

در زمینه تحلیل گفتمان، انسان‌شناسان شروع به مطالعه رویادهای ارتباطی کردند، جامعه‌شناسان به طرف تجزیه و تحلیل دقیق از تعامل و گفتگو رفتند، زبان‌شناسان شروع به بررسی متون مطالعه شده و بحث از کاربران واقعی زبان کردند، روان‌شناسان شناختی اهمیت دانش و بازنمودهای ذهنی و ارتباطشان با تولید زبان را بازکاوی نمودند، روان‌شناسان اجتماعی شروع به نگاه در گفتمان و تعامل شکل گرفته در واقعیت و ذهن در حوزه مطالعات انجام شده در زمینه ارتباطات کردند، کسانی که رسانه‌های جمعی و ارتباطات سیاسی را مورد بررسی قرار دادند، به تدریج روش‌های کار گفتمان تحلیلی و گفتگوی تحلیلی را در پیش گرفتند و فیلسوفان آن را در باب معرفت‌شناسی و نحوه دستیابی به واقعیت مطرح نمودند و هر کدام از این علوم به

می‌کند (۸). از نظر Crowe، تحلیل گفتمان نحوه به اشتراک گذاشتن تجربیات و افکار افراد را بیان می‌کند (۹). Brown و Yule تحلیل گفتمان را تجزیه و تحلیل زبان و کاربرد آن در امور انسانی می‌دانند (۱۰). Johnstone تحلیل گفتمان را تحلیل گفتار، نوشتار و کلامی می‌داند که دارای ماهیت و ساختار اجتماعی است و بسترهای اجتماعی متفاوت را در گفتمان‌های متفاوت دخیل می‌داند. از منظر او، هر بستر و فرهنگی گفتمان خاص خود را دارد و گفتمان نیز در بستر اجتماعی و فرهنگی آن جامعه مفهوم پیدا می‌کند (۱۱). با وجود تفاوت در معنای مفهومی تحلیل گفتمان، تحلیل گفتمان از روش‌های غیر واکنشی و غیر مداخله‌ای می‌باشد که به دنبال تحلیل و مشاهده اسناد و متون از قبل ثبت و ضبط شده است و صاحبان اسناد و پدید آورندگان آثار در کار تحلیل و واکنش، تحلیلگران و پژوهشگران در چگونگی خلق، تدوین و ثبت اسناد و مدارک دخالتی ندارند.

اصطلاح تحلیل گفتمان نخستین بار در سال ۱۹۵۲ در پژوهشی از زبان‌شناس معروف انگلیسی Zellig Harris به کار رفت (۱۲). تحلیل گفتمان نوعی گرایش مطالعاتی و یک روش بین رشته‌ای است که از اواسط دهه ۱۹۶۰ تا اواسط دهه ۱۹۷۰ در پی تغییرات گسترده علمی- معرفتی، در رشته‌هایی همچون انسان‌شناسی، قوم‌نگاری، جامعه‌شناسی خرد و روان‌شناسی ادراکی و اجتماعی، شعر، معانی بیان، زبان‌شناسی، نشانه‌شناسی و سایر رشته‌های علوم اجتماعی و انسانی علاقمند به مطالعات نظام‌مند ساختار و کارکرد و فرایند تولید گفتار و نوشتار ظهور کرد (۱۳). از منظر Gee، تحلیل گفتمان مطالعه فرایند نحوه شکل‌گیری و پیدایش زبان نوشتاری و گفتاری، مطالعه نحوه شکل‌گیری هویت‌های اجتماعی و فرهنگی و مطالعه تجربیات شفاهی و مکتوب موجود در یک متن است (۱۳).

بنیان‌های فکری تحلیل گفتمان فراتر از تحلیل متن یا نوشتار یا تحلیل گفتار است. در فلسفه‌های فکری جدید به ویژه در پس‌ساختارگرایی، مفهوم متن فراتر از متن نوشتاری می‌باشد. این متن می‌تواند یک زبان، یک فرهنگ، یک نظریه یا یک ایده باشد (۱۴).

نحوی از این روش و مفهوم بهره بردند (۲۰).

با وجود تعدد و تشتت آرا و اندیشه در باب تحلیل گفتمان و معانی آن، طولی نکشید که این روش به عنوان یکی از روش‌های کیفی در حوزه‌های مختلف علوم سیاسی، علوم اجتماعی، ارتباطات، زبان‌شناسی انتقادی و فلسفه مورد استقبال قرار گرفت.

اهداف تحلیل گفتمان

تحلیل گفتمان به عنوان یک شیوه پژوهش، اهدافی دارد که به دنبال تبیین و دسترسی به آن اهداف می‌باشد. در ادامه، به برخی از اهداف اشاره شده است.

نشان دادن رابطه بین نویسنده، متن و خواننده؛ فیلسوفان هرمنیوتیک در زمینه ارتباط بین متن و مفسر و خواننده دیدگاه‌های متفاوتی دارند. نظریه‌پردازان هرمنیوتیک محافظه‌کار مانند Schleiermacher و Dilthey بر این باور هستند که مفسر می‌تواند با اتخاذ روش صحیح و کار جدی، به مقاصد مؤلف و حقیقت متن دست یابد. اندیشمندان هرمنیوتیک میانه‌رو همچون Gadamer و Ricoeur عقیده دارند که میان مفسر و مؤلف یا متن دیالوگی برقرار است و میان مفسر و مؤلف پیوند افق‌ها برقرار است که به طور دقیق نه از آن مؤلف است و نه مفسر. اندیشمندان هرمنیوتیک تندرو بر این امر اصرار دارند که به دلیل خلاقیت موجود در تفسیر این که مفسر بتواند با معنای اصلی متن ارتباط برقرار کند، تردید وجود دارد و همه روایت‌ها از معانی یک متن احتمالی و نسبی می‌باشند. پساساختارگرایانی مانند Foucault و Derrida و افرادی مثل Nietzsche و Heidegger در این گروه قرار دارند (۲۱).

روشن ساختن ساختار عمیق و پیچیده تولید متن یعنی «جریان تولید گفتمان»: از دیدگاه Ricoeur، تأویل متن به دو صورت باستان‌شناختی و ارجاعی انجام می‌گیرد. مفسر باید در تأویل و تفسیر متن از تفسیر باستان‌شناختی متن به سمت تأویل ارجاعی که مرحله پیچیده‌تری است، حرکت کند (۲۲). تحلیل گفتمان به دنبال تبیین این مسأله است که بافت متن (واحد‌های زبانی، محیط بافصل مربوط به آن و کل نظام زبانی) و بافت موقعیتی (عوامل اجتماعی، فرهنگی، سیاسی،

تاریخی و شناختی) برگفتمان تأثیر دارد.

نشان دادن موقعیت و زمینه‌های خاص تولید کننده گفتمان (زمینه تولید گفتمان)

نشان دادن بی‌ثباتی معنا: یعنی معنا همیشه در حال تغییر است، هرگز کامل نیست و هیچ وقت به طور کامل درک نمی‌شود.

آشکار ساختن رابطه بین متن و ایدئولوژی: تحلیل گفتمان از بدو پیدایش همواره درصدد بوده است تا نشان دهد که هیچ متن یا گفتار و نوشتاری بی‌طرف نیست، بلکه به موقعیت خاصی وابسته است. این امر ممکن است کاملاً ناآگاهانه و غیر عامدانه باشد.

هدف عمده تحلیل گفتمان این است که فن و روش جدیدی را در مطالعه متون، رسانه‌ها، فرهنگ‌ها، علوم، سیاست، اجتماع و... ارائه دهد. مبانی فکری این روش همان پیش‌فرض‌های پسامدرن هستند (۲۳).

بازشناسی افکار و اندیشه‌های صریح و پنهان افراد و متون و نظریه‌ها و به کارگیری افکار انتقادی در موقعیت‌های اجتماعی و سیاست‌های پنهان (یا آشکار) درون جامعه (۲۴)

مفروضات تحلیل گفتمان

رویکردهای متفاوتی در تحلیل گفتمان ظاهر شده است. Coulthard سه رویکرد «انتقادی، فرهنگی و تاریخی و رویکرد ارتباطی بین دانش و فرایند اجتماعی» را برای تحلیل گفتمان نام برد (۱۲). برخی اعتقادشان بر این است که تحلیل گفتمان چهار رویکرد اصلی «تاریخی، سیاسی، انتقادی و روان‌شناسی گفتمانی» دارد که هر کدام در موضوعاتی مانند عمل‌های گفتمانی، قدرت، ایدئولوژی، سوژه و تاریخ با هم تفاوت‌هایی دارند (۳).

با وجود رویکردهای متفاوت در تحلیل گفتمان و انواع تحلیل گفتمان، مفروضات عمومی در تحلیل گفتمان وجود دارد. مفروضات عمومی تحلیل گفتمان که از برابند قواعد تحلیل متن، هرمنیوتیک، نشانه‌شناسی، مکتب انتقادی، مکتب پساساختارگرایی و پست مدرن استنباط می‌شود، در ادامه بیان شده است.

برداشت افراد از یک متن یکسان نیست و انسان‌های

متن و بافت است و تبیین به دنبال تأثیر دو سویه ساختارها بر گفتمان و گفتمان بر ساختارها است (۲۷).

مراحل متفاوت دیگری نیز بر تحلیل گفتمان که از تفصیل بیشتری برخوردار است، می‌توان نام برد که در ادامه عنوان شده است.

طرح مسأله

تبیین موضوع تحقیق

فرضیه‌سازی

تعریف مفاهیم

ارایه چهارچوب نظری

نمونه‌گیری: در تحلیل گفتمان متون نوشتاری و شفاهی مانند مطالعه رفتار انسان‌ها، مشاهده مستقیم تمام موارد لازم نیست و محقق مجبور است نمونه‌گیری انجام دهد. شیوه نمونه‌گیری در تحلیل گفتمان همچون سایر روش‌های تحقیق می‌باشد و ممکن است در سطوح و ابعاد مختلف کلمات، عبارات، پاراگراف‌ها، فصول، کتاب‌ها و مانند آن صورت گیرد.

واحد تحلیل: واحد تجزیه و تحلیل در تحلیل گفتمان متن یا گفتار شفاهی یا مکتوب است که مورد مطالعه قرار می‌گیرد و در تحلیل گفتمان آن را واحد تحلیل می‌نامند. معمول‌ترین واحد تجزیه و تحلیل و تفسیر در مطالعات گفتمانی، «یک بخش از متن» است. در روش تحلیل گفتمان، انتخاب داده‌ها به خودی خود واحد تجزیه و تحلیل و تفسیر را معین نمی‌کند، بلکه مجموعه‌ای از اسناد و متون و داده‌ها و یک واحد تحلیل منحصر و منفرد وجود دارد. واحد تحلیل در این نوع مطالعات فراتر از کلمه است و بر اساس موضوع مورد مطالعه و متغیرها و شاخص‌های پژوهش، واحد تحلیل می‌تواند یک جمله، بند، عبارت، صفحه، مصاحبه، خاطرات، سخنرانی و... باشد.

طبقه‌بندی اطلاعات جمع‌آوری شده

تحلیل متون و اطلاعات

در نهایت، پژوهشگر با مراجعه به اصول و قواعد تحلیل گفتمان، به تحلیل یافته‌ها و مطالب اقدام می‌نماید. تحلیل متون می‌تواند ناظر بر چند سطح باشد؛ سطح توصیفی که تنها به تحلیل متن می‌پردازد. سطح تفسیری که به تحلیل فرایندها می‌پردازد و سطح تبیینی که تحلیل اجتماعی است (۳).

مختلف، به متن یا گفتار واحد، متفاوت نگاه می‌کنند؛ بدین معنی که انسان‌های مختلف از متن واحد، برداشت یکسان و واحدی ندارند. تحلیل گفتمان امری تفسیری و تبیینی است. این نوع نگاه به متن که نوعی نگاه کثرت‌گرایانه به متن است، کثرت‌گرایی معرفت‌شناختی عرضی را تداعی می‌کند (۲۵).

خواندن (برداشت و تفسیر از متن) همیشه نادرست خواندن (برداشت نادرست از متن) است. پس ساختارگرایان تندرو بر این عقیده هستند که دستیابی به معنای اصلی متن، مورد تردید اساسی است (۲۱).

متن را باید به عنوان کل معنی‌دار نگریست و این معنی به طور قطع در خود متن نیست.

هیچ متن خنثی یا بی‌طرفی وجود ندارد. متن‌ها بار ایدئولوژیک دارند.

حقیقت همیشه در خطر است. در هر گفتمانی حقیقت نهفته است، اما هیچ گفتمانی دارای تمامی حقیقت نیست.

معنی همان قدر که از متن ناشی می‌شود، از بافت یا زمینه اجتماعی و فرهنگی نیز تأثیر می‌پذیرد. معنی و پیام یک متن در بین نوشته‌های آن متن قرار دارد و فرهنگ و جامعه به وسیله گفتمان ساخته می‌شود.

هر متنی در زمینه‌ها و موقعیت خاصی تولید می‌شود. از این‌رو، رنگ خالق خود را همیشه به خود دارد.

هر متنی به یک منبع قدرت یا اقتدار (نه لزوماً سیاسی) مرتبط است.

گفتمان سطوح و ابعاد متعدد دارد؛ یعنی نه یک سطح گفتمانی وجود دارد و نه یک نوع گفتمان (۲۶).

مراحل اجرای تحلیل گفتمان

تحلیل گفتمان دارای سه رویکرد اساسی می‌باشد که در ادامه بیان شده است.

در باب مراحل اجرای تحلیل گفتمان مراحل متفاوتی عنوان شده است که هر کدام از منظرهای گوناگون به آن نگریده‌اند. از دیدگاه Fairclough، تحلیل گفتمان از سه سطح توصیف، تفسیر و تبیین تشکیل شده است. هدف در سطح توصیف، آشکارسازی گزاره‌ها و مواضع ایدئولوژیک متن می‌باشد. هدف در سطح تفسیر، نشان دادن تعامل بین

مزایا و معایب روش تحلیل گفتمان

بر اساس الگوی Cohen، رشد علم خطی نیست، بلکه پارادایمی است. با تغییر در پارادایم‌ها علم نیز رشد می‌کند. روش‌های پژوهشی نیز از این نظریه تبعیت می‌کنند. هر روش پژوهشی که ظاهر می‌شود، با سؤالات عصر خود نیز مواجه می‌گردد و باید پاسخگوی سؤالات مرتبط به خود نیز باشد و گرنه زایایی خود را از دست می‌دهد. روش تحلیل گفتمان نیز با توجه به مبانی فلسفی و فکری قوی خود، از نقاط قوت و ضعفی برخوردار است. انتقادات وارد شده بر تحلیل گفتمان، معطوف به خود این روش نیست، بلکه معطوف به مشرب‌های فکری و فلسفی این روش پژوهشی می‌باشد. یکی از انتقادات وارد شده بر این روش آن است که تحلیل‌گران گفتمان، خودشان در فضای گفتمانی خاصی تنفس می‌کنند و در ساخت گفتمانی خاصی قرار دارند و با توجه به این که در تحلیل گفتمان مفسر و پژوهشگر باید به صورت عدم مداخله‌ای و بی‌طرفانه اسناد را مورد تحلیل و بررسی قرار دهد، در عمل این کار کمتر اتفاق می‌افتد. نقد دیگر این روش آن است که در تحلیل گفتمان مینا بر نسبی‌گرایی می‌باشد و همه چیز به دیده نسبی‌نگریسته می‌شود و امکان دستیابی به دیدگاه واحد از بین می‌رود. این نوع نگرش به طور عمده ریشه در هرمنیوتیک و پساساختارگرایی به عنوان مشرب‌های فکری تحلیل گفتمان دارد. در نگرش پساساختارگرایی، تفکر ریزوماتیک (که یک نوع تفکر عرضی شدید است)، امکان رسیدن به نقطه وحدت و مشترک را به حداقل کاهش می‌دهد و نسبی‌گرایی شدید را حکم‌فرما می‌کند (۲۸). انتقاد دیگری که بر این روش وارد می‌شود، آن است که تحلیل گفتمان تنها به بررسی متون و گفتمان‌ها و مدارک و اسناد از قبل ثبت شده می‌پردازد (۲۹) که البته با مطالعه مبانی و اهداف شکل‌گیری این روش، این امر چندان نقطه ضعفی در این روش نیست. این روش از لحاظ روایی و پایایی نیز مورد انتقاد است و این که پایایی و روایی آن به دلیل برخوردار بودن از حالت انتزاعی و تردید در امکان به کار بردن رواترین نوع تحلیل از طرف پژوهشگر، با مشکلاتی همراه است. با وجود انتقاداتی که بر روش تحلیل گفتمان وارد است،

این روش به دلیل غیر مداخله‌ای و غیر واکنشی بودن و عدم دخالت پژوهشگر در ایجاد و شکل‌دهی داده و اطلاعات، یکی از روش‌های دستیابی به دانش و حقیقت است. این روش در کنار ارزان و کم‌هزینه بودن نسبت به دیگر روش‌های پژوهشی، قابلیت کاربردی فراوانی در اغلب حوزه‌های علمی دارد و گسترده بودن دامنه ورود تحلیل گفتمان، این روش را به عنوان یک روش جامع و نوین در حیطه‌های علمی برجسته نموده است. تحلیل گفتمان و تفکر انتقادی برای هر موقعیت و هر موضوعی کاربردی می‌باشد (۳۰). نگرش تازه که با تحلیل گفتمان فراهم شده است، راه را برای رشد شخصی و ابتکار در سطح بالا باز می‌کند. تحلیل گفتمان معتبر می‌تواند منجر به تغییرات زیادی در آداب و رسوم، نظریه‌های علمی، نهادها، حرفه‌ها و یا جامعه به عنوان یک کل شود (۱۱).

بحث

بررسی اسناد در زمینه کاربرد تحلیل گفتمان در مطالعات پرستاری نشان می‌دهد که این روش جدید پژوهشی هنوز جایگاه واقعی خود را به عنوان یک روش در علم پرستاری باز نکرده است. مروری بر مطالعات نشان می‌دهد که علاوه بر چندین مطالعه نظری در حوزه جایگاه این روش در پرستاری مانند تحقیقات Powers با عنوان تحلیل گفتمان به عنوان متدولوژی در تحقیقات پرستاری (۳۱)، Fejes با عنوان تأمل در پرستاری از طریق تحلیل گفتمان (۳۲)، Crowe با عنوان تحلیل گفتمان و درک جایگاه آن در پرستاری (۹)، Smith با عنوان تحلیل گفتمان انتقادی برای پژوهش‌های پرستاری (۳۳) و Whitehead با عنوان ارتقای سلامت در پرستاری: تحلیل گفتمانی بر اساس Derridean (۳۴) و پژوهش‌های محدودی مانند آن، تحقیقات چندانی در باب مبانی نظری این روش در پرستاری انجام نشده است. روش تحلیل گفتمان می‌تواند روش کارآمدی در تحلیل مفاهیم کلاسیک و نوظهور و مناقشه برانگیز در پرستاری همچون مفاهیم کیفیت، کیفیت مراقبت، پرستاری کل‌نگر، اخلاق پرستاری و نظریه‌های پرستاری باشد. از طرف دیگر، این روش بیش از هر روش پژوهشی دیگری می‌تواند جایگاه زبان و ارتباطات را در

پزشکان یکسان است. با سیاست‌گذاری بر روی تربیت پرستاران متخصص، هزینه‌های آموزشی کاهش می‌یابد و شکاف موجود در نیروی کار به سرعت پر می‌شود (۳۷). در مقابل، عده‌ای هم بر این باور هستند که پرستاران متخصص مراقبت از بیمار را تضعیف می‌کنند؛ چرا که آن‌ها سطوح قابل قبولی از آموزش را برای انجام وظایف محول شده ندارند (۳۸). در چنین موقعیت‌های منازعه برانگیزی، تحلیل گفتمان به عنوان یک روش پژوهشی، این امکان را فراهم می‌کند که ضمن تحلیل دیدگاه‌های متفاوت در این زمینه و تحلیل دقیق هویت حرفه پرستاری و پزشکی، تعارضات نقشی نیز کمتر شود و کیفیت‌های خدمات مراقبتی بهبود یابد.

نتیجه‌گیری

تحلیل گفتمان به عنوان یکی از روش‌های کیفی مطرح با مبانی فلسفی عمیق و بنیادی و همچنین، یکی از روش‌های غیر واکنشی در تحلیل اسناد و متون نوشتاری و گفتاری از قبل ثبت شده، می‌تواند در تولید دانش جدید پرستاری، تحلیل و روشن‌سازی مفاهیم و نظریه‌های مناقشه برانگیز پرستاری و تحلیل ارتباطات صحیح بین پرستار و بیمار نقش بسزایی ایفا نماید. تحلیل گفتمان به عنوان روشی برای کاربرد در پرستاری، با مشکلات و موانعی هم مواجه است که از جمله آن‌ها می‌توان به شکاف میان نظریه‌های تحلیل گفتمان و عمل تحلیل گفتمان به عنوان یک روش‌شناسی پژوهشی، وجود فرمول‌های متعدد برای تحلیل گفتمان و تکیه بیش از حد تحلیل گفتمان بر توصیف اشاره کرد.

تشکر و قدردانی

از تمام کسانی که در تدوین مطالعه حاضر همکاری نمودند، نهایت تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

پرستاری روشن نماید. موفقیت بالینی یک پرستار، مستلزم ارتباط صحیح او با بیمار و مددجوی خود است. جایگاه زبان در ارتباطات پرستاری بیش از سایر مکاتب فلسفی تأکید شده است. بر اساس اخلاق پرستاری، پرستار باید ارتباطی همراه با ملاحظت در رفتار و کلام داشته باشد؛ به طوری که با جلب اعتماد مددجو، بتواند نیازها و نگرانی‌های بیمار را دریابد (۲۸). تحقیقات مبتنی بر تحلیل گفتمان در رشته پرستاری برای پرستارانی که در تمام روز با یکدیگر و با بیمار و پزشکان در ارتباط می‌باشند، ضروری است (۳۵). تحلیل گفتمان ابزاری برای درمان بیماری‌های ذهنی از لحاظ احساسات، افکار و رفتار است و می‌تواند به درمانگر در زمینه تأثیر زمینه‌ها و بافت اجتماعی و فرهنگی در درمان بیماری‌ها کمک کند. ذهنیت‌گرایی و عمل تأملی، از پیامدهای تحلیل گفتمان در پرستاری می‌باشد (۳۲). تحلیل گفتمان در پرستاری کمک می‌کند که روابط دوسویه‌ای بین بیمار-پرستار حاکم باشد و درمان ماهیت یک‌سویه و حالت سلطه به خود نگیرد. پرستار خواسته‌های مددجو را صرف نظر از سن، جنس، نژاد، موقعیت، وضعیت اقتصادی، سبک زندگی، فرهنگ، مذهب، باورهای سیاسی و توانایی جسمی او مورد توجه و ملاحظه قرار می‌دهد. یکی از اصلی‌ترین کاربردهای تحلیل گفتمان در پرستاری، تحلیل در هویت حرفه پرستاری و ماهیت عمل پرستاری و تعارض نقش‌ها است. Smith تحلیل گفتمان را بهترین ابزار پژوهشی برای تحلیل هویت حرفه پرستاری عنوان می‌کند (۳۳).

منازعات بسیاری درباره استفاده از پرستاران متخصص برای انجام نقش‌هایی که اغلب پزشک انجام می‌دهد، وجود دارد و هنوز هم این منازعه بین ماهیت حرفه پرستاری و پزشکی وجود دارد (۳۶). عده‌ای بر این عقیده هستند که پرستاران متخصص نسبت به پزشکان در زمان کوتاه‌تری آموزش می‌بینند و سطح خدمات آن‌ها با سطح خدمات

References

1. Imanzade A, Salahshori A, Seraji F. An introduction to analytic and meta-analytical approaches in philosophy of education. Hamadan, Iran: Buali Sina University Publishing Center; 2011. [In Persian].
2. Speziale HS, Streubert HJ, Carpenter DR. Qualitative research in nursing: Advancing the humanistic imperative. Philadelphia, PA: Lippincott Williams and Wilkins; 2011.
3. Aghili SV, Lotfi H. Application of discourse analysis in behavioral sciences. Daneshnameh 2011; 3(4): 169-94. [In Persian].

4. O'Halloran KL. Multimodal discourse analysis: Systemic-functional perspectives. London, UK: A and C Black; 2006.
5. Wetherell M, Taylor S, Yates S. Discourse theory and practice: A reader. London, UK: SAGE Publications; 2001.
6. Parker I. Discourse dynamics (psychology revivals): Critical analysis for social and individual psychology. London, UK: Routledge; 2014.
7. Lazar MM. Feminist critical discourse analysis gender, power and ideology in discourse. Houndmills, UK: Palgrave Macmillan; 2005.
8. Fairclough N. Critical discourse analysis: The critical study of language. London, UK: Taylor and Francis; 2013.
9. Crowe M. Discourse analysis: Towards an understanding of its place in nursing. *J Adv Nurs* 2005; 51(1): 55-63.
10. Brown G, Yule G. Discourse ANALYSIS. Cambridge, UK: Cambridge University Press; 1983.
11. Johnstone B. Discourse analysis. Malden, MA: Wiley-Blackwell; 2007.
12. Coulthard M. An introduction to discourse analysis. London, UK: Routledge; 2014.
13. Gee JP. An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method. 4th ed. London, UK: Routledge; 2014.
14. Imanzadeh A. Epistemological view of Deleuze and its educational implications: explanation and critique [PhD Thesis]. Tehran, Iran: Tarbiat Modares University, School of Humanities; 2007. [In Persian].
15. Jorgensen MW, Phillips L. Discourse analysis as theory and method. London, UK: SAGE Publications; 2002.
16. Arribas-Ayllon M, Walkerdine V. Foucauldian discourse analysis. In: Willig C, Stainton-Rogers W, editors. *The SAGE handbook of qualitative research in psychology*. London, UK: SAGE Publications; 2008.
17. Wetherell M, Taylor S, Yates SJ. Discourse as data: A guide to analysis. London, UK: SAGE Publications; 2001.
18. Wertz FJ, Charmaz K, McMullen LM, Josselson R, Anderson R, McSpadden E. Five ways of doing qualitative analysis phenomenological psychology, grounded theory, discourse analysis, narrative research, and intuitive inquiry. New York, NY: Guilford Press; 2011.
19. Alba-Juez L. Perspectives on discourse analysis: Theory and practice. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing; 2009.
20. Traynor M. Discourse analysis. *Nurse Res* 2004; 12(2): 4-6.
21. Bagheri K. The nature of religious science. Tehran, Iran: Printing and Publication Organization; 2011. [In Persian].
22. Flaming D. The ethics of Foucault and Ricoeur: An underrepresented discussion in nursing. *Nurs Inq* 2006; 13(3): 220-7.
23. Sitz L. Beyond semiotics and hermeneutics: Discourse analysis as a way to interpret consumers' discourses and experiences. *Qual Market Res Int J* 2008; 11(2): 177-91.
24. Rogers R, Malancharuvil-Berkes E, Mosley M, Hui D, Joseph GO. Critical discourse analysis in education: A review of the literature. *Rev Educ Res* 2005; 75(3): 365-416.
25. Imanzadeh A. Poststructuralism plurallism and its challenges for Islamic education. Proceedings of the 2nd International Conference on Islamic Education; 2011 Dec 19-21; Bangi-Putrajaya, Selangor, Malaysia.
26. Fairclough N. A dialectical-relational approach to critical discourse analysis in social research. In: Wodak R, Meyer M, editors. *Methods of critical discourse analysis*. 2nd ed. London, UK: SAGE Publications; 2009. p. 162-86.
27. Fairclough N. Critical language awareness. London, UK: Taylor and Francis; 2014.
28. Imanzadeh A. Post-structuralist ethics and nursing codes of ethics: opportunities and threats. *Iran J Med Ethics Hist Med* 2015; 8(1): 43-54. [In Persian].
29. Bucholtz M. Reflexivity and critique in discourse analysis. *Crit. Anthropol* 2001; 21(2): 165-83.
30. Billig M. Critical discourse analysis and the rhetoric of critique. In: Weiss G, Wodak R, editors. *Critical discourse analysis: Theory and interdisciplinarity*. London, UK: Palgrave Macmillan; 2003. p. 35-46.
31. Powers P. Discourse analysis as a methodology for nursing inquiry. *Nurs Inq* 1996; 3(4): 207-17.
32. Fejes A. Governing nursing through reflection: a discourse analysis of reflective practices. *J Adv Nurs* 2008; 64(3): 243-50.
33. Smith JL. Critical discourse analysis for nursing research. *Nurs Inq* 2007; 14(1): 60-70.
34. Whitehead D. Health promotion in nursing: A Derridean discourse analysis. *Health Promot Int* 2011; 26(1): 117-27.
35. Traynor M. Discourse analysis: theoretical and historical overview and review of papers in the *Journal of Advanced Nursing* 1996-2004. *J Adv Nurs* 2006; 54(1): 62-72.
36. Offredy M. Advanced nursing practice: The case of nurse practitioners in three Australian states. *J Adv Nurs* 2000; 31(2): 274-81.
37. Hooker RS. Physician assistants and nurse practitioners: the United States experience. *Med J Aust* 2006; 185(1): 4-7.
38. MacIntosh J. Reworking professional nursing identity. *West J Nurs Res* 2003; 25(6): 725-41.

Qualitative Research Methodology in Nursing: Discourse Analysis

Ali Imanzadeh¹

Review Article

Abstract

Introduction: One of the emerging methods of qualitative research methodology is discourse analysis. This method is a non-reactive and non-intervention method that seeks to analyze and view documents and texts that have already been recorded. The aim of this study was to determine this method and its application in nursing.

Method: A comprehensive search was performed through multiple databases such as Ovid, Medline, Google Scholar, ProQuest, ScienceDirect, Social Sciences Index, SID and international and internal sources with keywords such as “discourse analysis” and “discourse analysis in nursing”, and related articles and books were identified and studied. In addition to exploring this method, its application in nursing was also revealed.

Results: Discourse analysis is a non-intervention qualitative method to analyze recorded documents and texts and their implicit and explicit meanings in order to share experiences and human thoughts. Discourse analysis is a useful and productive qualitative methodology but has been underutilized within nursing research.

Conclusion: Discourse analysis can be used in producing new knowledge, and analyzing and clarifying disputed concepts and theories of nursing, and plays an important role in analyzing not only correct communication between the nurse and the patient but also nursing professional identity.

Keywords: Qualitative research, Nursing, Discourse analysis

Citation: Imanzadeh A. **Qualitative Research Methodology in Nursing: Discourse Analysis.** J Qual Res Health Sci 2016; 5(3): 305-13.

Received date: 02.11.2015

Accept date: 26.12.2015

1- Assistant Professor, Department of Educational Sciences, School of Education and Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran
Corresponding Author: Ali Imanzadeh, Email: aliimanzadeh@yahoo.com